

Státní divadlo v Ostravě

BEDŘICH SMETANA

PRODANÁ
NEVĚSTA

Jak vznikla „Prodaná nevěsta“

Listujeme-li v zápisníku Bedřicha Smetany, najdeme tam poznámku, vztahující se k 5. červenci 1863, poznámku tak stručnou a nezávadnou, že bychom ji mohli i nepozorně přehlédnouti. A přece se k ní více historie jednoho z nejslavnějších děl světové operní literatury. Smetana si onoho dne zapsal: »Od Sabinvy jsem dostal operetu komickou ku komponování.« Není vzhledem k datu sporu o tom, že se jednalo právě o »Prodanou nevěstu«, i když vlastně Sabinovo libreto neneslo konkrétního názvu. Název hry vzniknul až v průběhu samotného komponování hudby a vzešel autenticky z podnětu Smetanova. Zápisník Smetanův, bohužel, neobjasňuje počátek vzniku, ba ani z rukopisu a skizz »Prodané nevěsty« se nedovíme, kdy byly dokončeny úpravy textové a kdy bylo započato s prací skladatelovou. Je však velmi pravděpodobné, že se tak stalo již záhy po seznámení se sujetem. Pro nás však nejsou tato data tak důležitá, jako okolnosti a důvody, proč bylo právě toto Sabinovo libreto Smetanovi zhubedněno. A zde již Smetanovy zápisky nejsou tak nesdílné.

Smetana dokončív v dubnu téhož roku své »Branibory v Čechách«, žil v jistém roztrpčení nad celkem nedostatečně oprávněnými wagneriánskými invektivami, vysílanými naň tehdejšími kritiky, kteří, jak doba ukázala, byli snadno omylnými. Smetana chtěl ovšem tyto, byť i pochybné výtky, přece jen vyvrátit a uvést na pravou míru, slovem dokázat pravý opak jejich tvrzení. Komická opera, ryze národní, mohla být důkazem nejpádnějším a nicméně se jí také stala. Smetana si o tom poznamenává: »Umníl jsem sobě, pokusit se, jestliže se mi podaří lehčí slohu, o kterém jsem nikdy dosud nepracoval, všem svým odpárcům dokázat, že umím se velmi dobře pohybovat v menších hudebních formách, co mě oni upírají, jelikož prý jsem tuze zarytý Wagnerián, abych to trefil. Též jsem hleděl všude ve všech číslech národní ráz hudby zachovati.«

Hovoří-li Smetana o lehčím slohu, pak to měla být forma buffo-opy, v jejímž rámci chtěl hudebně rozkreslit scény Sabinovy předlohy. Později však se rozhodl přímo pro operetu takřka Offenbachovského žánru. A také když v roce 1865 dokončil prvou verzi »Prodané nevěsty«, byla dvouaktová a nyníjší recitativy byly koncipovány jako operetní próza. Předehra byla formulována jako samostatné číslo, motivicky vycházející ze závěrečného sboru »Proč bychom se netěšili?« a měla charakterisovat tehdy ve společnosti pražských měšťanů tak oblíbenou Hallerovu Besedu. K prvému provedení »Prodané nevěsty« došlo dne 30. května 1866 v pražském Prozatímním divadle pod taktovkou autorovou. Ohlas kritiky byl různý, mnohdy vyznívající v úplné nepochopení díla, vyjma snad kritiku Nerudovu, jež však z pochopitelných důvodů málo hovořila o hudbě samotné. Ať ale byly hlasy o této novince jakékoliv, autor sám nejlépe poznal, jaké nedostatky spočívají v koncepci »Prodané nevěsty«, jak byla uvedena na premiéře. Rozhodl se tedy po třetí reprise provést v díle zásadní změny, ať se již týkaly ouvertury, či dalšího děje. Zásadnost změny spočívala v tom, že tendence, směřující více k operetě, svedl směrem k vyhraněnému slohu komické opery. Již při inscenaci »Prodané nevěsty«, uvedeně 29. ledna 1869, byly učiněny změny, jež dilo

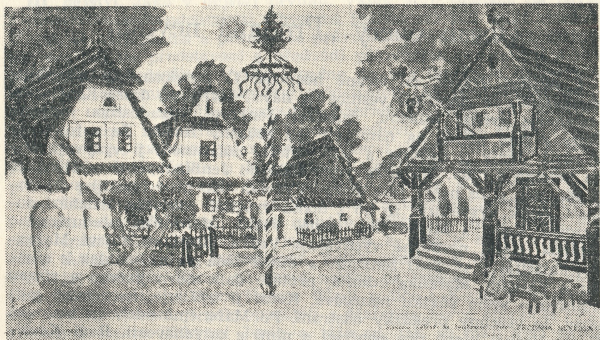
Bedřich Smetana.

značně přiblížily nyníjšímu znění. Prvé jednání rozdělil Smetana na dvě části proměnou. Prvá část zůstala jako před tím na návsí a ukončena byla výstupem Mařenky a Vaška, druhá pak byla přemístěna do hospody a uvedena nově přikomponovaným sborem: »To pívečko . . .« Po něm odehrává se vystoupení Kecala s Jeníkem. Ostatní pak zůstalo jako před tím. Tímto zásahem se však značně změnilly proporce díla, a tak byl Smetana nucen přistoupit i k podstatnému rozšíření druhého jednání. Po této inscenaci pokračoval autor v dalších úpravách, v nichž ustal až po nově přepracované inscenaci, uvedeně dne 25. září 1870, kdy se »Prodaná nevěsta« objevila na jevišti již ve své definitivní podobě, tedy tak, jak ji známe i dnes.

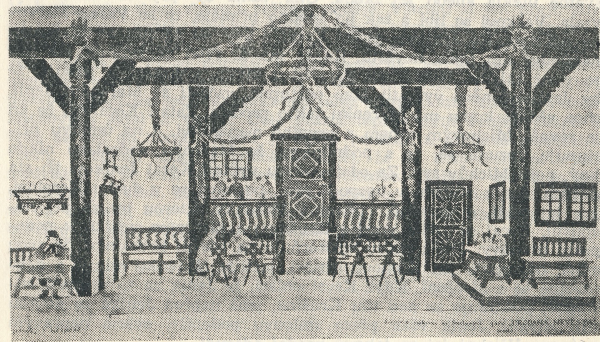
Miroslav Kléga.

Mařenka — Milada Safránková ze SDO.

Návrh scén I. a II. dějství Prokopa Lajchtera.

Obsah opery „Prodaná nevěsta“

I. dějství. Náves, po straně hospoda. O posvícenském odpolední shromáždili se obyvatelé vesnice na návsi. Mařenka, dcera Krušinova, oznamuje svému mlámu, čeledínu Jenkovi, neradostnou novinu: Dnes k nim přijde na námluvy její souzený ženich. Je z toho nešťastná. Jeník jí utěšuje, a také ostatní zúčastnění ji vyzývají, aby se veselila s nimi. Mařenka ještě žádá od Jeníka opětné ujištění, že jí má rád, a že nemá jiné lásky. Vyzvídá též, proč opustil svůj domov. Jeník vysvětluje, že ho z domu vyštvala macecha. Přichází domazovácí Kecál s Míchovými, rodiči Vaška, Mařenčina předurčeného ženicha. Kecál nesmírně vychvaluje Vaška. Když se objeví Mařenka, chlašuje jí příchod ženichův a ihned žádá po ní souhlas k sňatku s Vaškem. Mařenka odmítá, protože dala slovo jinému a starou úmluvu o svém sňatku neuznává. Kecál jí ujišťuje, že nemusí mít obav, že všechny překážky odstraní. Po Mařenčině odchodu omlouvá Kecál Vaška, který prý nepřišel s nimi z ostýchavosti. Radí Krušinovi, aby se sešel s Míchou v hospodě, on sám že vyhledá Jeníka, aby jej od Mařenky odradil. Před hospodou dává se mládež do tance.

II dějství. V hospodě. Rozjaření chasníci opívají pivečko, jež zahánjí všechny trampoty. Jeník však velebí lásku. Kecál se do toho vměšuje tvrzením, že pro život více platí dobrá rada a peníze. Odcházejí pak a mládež pokračuje v tanci. Vstoupí Vašek a koktavě si stěžuje, že se musí na matčin nátlak oženit. Vyhledá jej tu Mařenka, kterou Vašek dosud nezná, protože Míchovi jsou ze vzdálené vesnice. Vydává se mu za jinou dívku, a Mařenka sama by prý s Vaškou ráda vzala. Vaškovi se líbí a tak ho snadno přiměje, že se Vašek Mařenky odřekne. Za Jeníkem přišel Kecál a aby ho odradil od Mařenky, namlouvá mu jinou nevěstu. Každý má tu svou za jedinou, ale pak se v ní zklame. Nabízí mu zámožnou dívku s dukáty a slibuje, že by Jeníkovi něco vyplatil jako odstupné, vzdá-li se Mařenky. Jeník chce vědět, komu má Mařenku taktio prodati. Zatají Kecalovi, že on je rovněž Míchovým synem z prvního manželství, a na úmluvu přistupuje, rozumí se, že s podmínkou, že Mařenku nedostane nikdo jiný, nežli Míchův syn. Za odstoupenou vyplatí Kecál Jeníkovi tři sta zlatých. Jeník zůstává v hospodě sám, posmívá se v duchu Kecalovi, jak jej osídí, a vroucně vzpomíná Mařenky, kterou by za nic nepopustil. Kecál se zatím vrací s Krušinou a zástupem svědků k podepsání smlouvy. Jeník znovu upozorňuje na hlavní podmínku, že svou milou odstupuje jen Míchovu synovi, jestliže Mařenku miluje a dobrovolně se s ní ožení. Když Kecál ohlásí, že Jeník za to vezme i odstupné, pohoršuje se nad tím Krušina, jež napřed Jeníka za dobrou vůli chválil. Jeník však přece smlouvu podepíše, ovšem nepravým jménem. Všichni jej za takový prodej odsoudí.

III. dějství. Jako v dějství prvním. Vašek stojí osaměle na návsi. a přemýšlí o své budoucnosti. Chystaná ženitba mu činí velké starosti. V tom se ozve hudba a příhrne se průvod komediantů. Jejich principál zve lidi na představení a předvádí přítomným své umění a neobyčejnost své družiny. Vaškovi padne do oka tanečnice Esmeralda. Mezi tím oznamuje člen družiny principálovi, že představitel medvěda se opil a nemůže vystoupit. Náhradu nachází ve Vaškovi, jehož principál i Esmeralda pak lehce přemluví. Všichni, až na Vaška, odejdou. Toho zastanou jeho rodiče a Kecál, který mu dává k podpisu smlouvu o sňatku s Mařenkou, Vašek však Mařenku nechce, protože prý by ho otrávil. Ví to od jedné dívčiny, ale nezná jí jména. Všichni se tomu diví a soudí, že to asi nastrožil Jeník. Přijdou i Krušinovi s Mařenkou, která nemůže uvěřit, že by jí Jeník tak mohl zradit. Kecál naléhá na její podpis a volá k tomu i Vaška, který zatím zevljuje na komedianty. Vašek poznává v Mařence dívku, která jej přelstila. Kecál již velmi naléhá na podpis. Mařenka však žádá ještě chvíli na rozmyšlenou. Obojí rodiče i Kecál jí vyzývají, aby svolila. Všichni jí pak opouštějí a Mařenka hořce oplakává svou ztracenou lásku. Přikvápí Jeník a táže se, jak se mají věci okolo chystané veselky. Mařenka jej rozhorleně žádá, aby potvrdil, zda je pravda, že jí prodal či nikoliv. Jeník jí chce vše vysvětliti, Mařenka však ho nepřipouští ke slovu, a tu Jeník, rovněž pohněvan, odpoví, že jí vskutku prodal. Mařenka ze vzdoru prohlašuje, že si vezme Vaška. Jeník se tomu jen směje a vyčítá jí tvrdošijnost, ona zase jemu čsemetnost. Namane se k tomu Kecál a ujišťuje Jeníka, že mu brzo vyplatí odstupné. Mařenku to tím více pobouří, zvláště, když Jeník vysloví naději, že si přece jen vezme syna Míchova, a Kecalovi se nabízí, že jí k tomu přemluví. Mařenku to již úplně podlomí, ale Jeník jí vroucně ujišťuje, že syn Míchův jí miluje a sňatek s ním že bude pro ni šťastný. Více jí před Kecalem pověděti nemůže, a Mařenku jeho slova zbavují veškeré naděje. Všichni si jen přejí, aby již byl všemu konec. Přijdou obojí rodiče a vesničané. Mařenka prohlašuje, že učiní, jak se po ní žádá, a Jeník se k tomu připojuje. Jeho rodiče ho ihned poznají, i jeho macecha, jež se na něho hned osopuje. Jeník si ale nebere věci k srdci. Jeho nepravý podpis nebyl podvod, nýbrž jen lest. Mařenka má sama rozhodnouti, kterého z obou Míchových synů si vyvolí. Celá užaslá teprve nyní Jeníka chápe a vrhá se mu do náručí. Kecál je úplně poražen a propadá posměchu všech. Vběhnou kluci a poděšené křičí, že se komediantům utrhli medvěd a že se žene sem. Medvěd se vskutku ukáže — ale je to jen prostrojený Vašek. Matka se za něho stydí a odvádí ho pryč. Mícha se dá uprositi, aby se s Jeníkem smířil, a žehná šťastným snoubencům za radostného jásotu přítomných.

Zajímavosti

- 2. března 1954 tomu bylo 130 let od narození Bedřicha Smetany, 12. května 1954 — 70 let od smrti tohoto velkého mistra české hudby.
- První představení »Prodané nevěsty« bylo 30. ledna 1866 v Prozatímním divadle v Praze.
- »Prodaná nevěsta« byla hrána takřka na celém světě a je přeložena do všech světových jazyků.
- Po druhé světové válce byla Smetanova opera provedena také v Mexiku, ale všichni účinkující byli v mexických kostýmech a Jeník měl na hlavě sombrero.
- V Ostravě byla uvedena »Prodaná nevěsta« na zahájení sezóny nového českého stálého divadla v Ostravě 12. srpna 1919 a od té doby byla hrána v budově nynějšího Divadla Zdeňka Nejedlého 459krát.
- Prvním významným hostem ostravského provedení opery byl Otakar Mařák 26. srpna 1919.
- Také na zahájení činnosti divadla v přebudovaném bývalém Národním domě byla hrána tato opera. Bylo to 1. února 1941.
- Den premiéry »Prodané nevěsty«, 9. květen 1954, je »Dnem vítězství« a tak je toto představení jistě vhodným příspěvkem SDO k oslavám. Je také dalším významným článkem oslav 35. výročí trvání stálého českého divadla v Ostravě a přínosem v rámci »Roku české hudby« a »Ostravského máje 1954«.
- Nakonec tato připomínka: Od 2. května 1954 má Lidové divadlo v Ostravě (bývalý Národní dům) nový název: »Divadlo Jiřího Myrona«.

Bedřich Smetana: »Prodaná nevěsta«. Program vydalo Státní divadlo v Ostravě. Redakce: Josef Štěpánek. Fotografie: Fr. Krasl. — Vytiskly Ostravské tiskárny, n. p., provozovna 02, Ostrava I, Hollarova 14.
Cena 0,90 Kčs.